

Publius Ovidius Naso

FASTI (I-VI)

ROMA TAKVİMİ VE FESTİVALLER

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Publius Ovidius Naso

FASTI (I-VI)
ROMA TAKVİMİ VE
FESTİVALLER

Latineden çeviren ve yorumlayan
Asuman Coşkun Abuagla

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4660
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 94

Fasti (I-VI) - Roma Takvimi ve Festivaller / Publius Ovidius Naso
Özgün adı: **Fasti (I-VI)**
Latinceden çeviren ve yorumlayan: **Asuman Coşkun Abuagla**

Kitap editörü: **Derya Önder**
Düzeltili: **Azad Ziya Eren**

Kapak tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Ilknur Efe**

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com
Sertifika No: 11957

Çeviriye temel alınan baskı: Harvard University Press, Cambridge, 1959
1. baskı: İstanbul, Haziran 2016
ISBN 978-975-08-3689-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Meleğim, anneciğim Nilgün'e,

*[...] ve Koç dünyayı terk etmeden önce, uçsuz bucaksız
semada kapıların kendisine açıldığını görecek [...]*

İÇİNDEKİLER

- Publius Ovidius Naso • 11
Fasti Üzerine • 13
Antik Romalılarda Takvim • 16
Çeviri Yöntemi • 20
- Fasti*'ye Göre Ocak Ayının Takvimi • 21
I. Kitap • 23
- Fasti*'ye Göre Şubat Ayının Takvimi • 72
II. Kitap • 74
- Fasti*'ye Göre Mart Ayının Takvimi • 121
III. Kitap • 123
- Fasti*'ye Göre Nisan Ayının Takvimi • 169
IV. Kitap • 171
- Fasti*'ye Göre Mayıs Ayının Takvimi • 222
V. Kitap • 224
- Fasti*'ye Göre Haziran Ayının Takvimi • 264
VI. Kitap • 267
- Kaynakça • 309

Muhteşem Ovidius'un muhteşem eseri *Fasti* üzerine ne yazmam gerek, bilemiyorum. Bu kadar bilgi dolu bir eser ve bu kadar zengin bir anlatım, ancak Ovidius gibi bir ozana yakışırdı. İtiraf ediyorum oldukça zorlu bir eser çevirdim ve tıpkı Ovidius'un sürekli kendi kendine "bu eser zorluyor beni" dediği gibi benim de zorlandığım noktalar oldu. Bunun nedeni Ovidius'un Latinceye verdiği o eşsiz tadı, Türkçede nasıl verebilirim ve bu işin altından alnımın aklıyla nasıl kalkabilirim kaygısıydı. Çeviride eserin sonuna geldikçe hem üzüldüm hem de daha önce Türkçeye çevrilmemiş bu harikulade eseri Latince'den çevirip, güzel Türkçemize kazandırdığım için mutlu oldum. *Fasti*'yi Türkçeye kazandırarak ülkemin güzel insanları için yararlı bir çalışma yaptığıma inanıyorum.

Sevgili okuyucu, ben ne söylersem söyleyeyim son söz daima senindir, bunu çok iyi biliyorum. Umarım coşku dolu, duygulu ve bir daha hiç kavuşamadığı memleketinin sevgisiyle yüreği hep buruk olan Ovidius'un bu eşsiz eserini okuduğunda sen de beğenirsin ve önceden bilmediğin nice şeyler öğrenirsin.

Asuman Coşkun Abuagla
Ankara 2016

PUBLIUS OVIDIUS NASO

Publius Ovidius Naso İÖ 43 yılında Apenin Dağları'nın eteğinde küçük bir kasaba olan Sulmo'da doğdu. Atlı sınıfından bir ailenin oğlu olan Ovidius, kendisinden bir yaş büyük ağabeyini yirmi yaşında kaybetti. Babasının isteğiyle Roma'ya gitti ve ağabeyi henüz hayattayken onunla birlikte hukuk ve hitabet eğitimi aldı, ancak sanatsal yeteneğiyle uyuşmayan bu eğitimi başından beri önemsemedi. Buna rağmen zamanının geleneğine göre Roma'da eğitimini tamamladı ve Atina'ya felsefe eğitimi almaya gitti. Yine gençlik çağlarında Sicilya'ya ve Küçük Asya'ya (Anadolu) seyahat etti. Roma'ya döndükten sonra bir süre bazı devlet işlerinde çalıştı, avukatlık, yargıçlık ya da hakimlik yaptı, ancak şiir yazmaya karşı duyduğu yoğun duyguları bir türlü bastıramadı, hatta babasının şiiri değersiz bir uğraş olarak nitelendirmesi, Homeros'un yoksulluk içinde öldüğünü söylemesi bile onu etkilemedi ve kendisini tümüyle şiire verdi.

Ovidius üç kere evlendi ancak gerçek mutluluğu Fabius ailesinin üyesi ve İmparator Augustus'un kuzeni Marcia'nın yakın arkadaşı olan üçüncü eşinde buldu. Tanıştıklarında kadın duldu ve daha sonra Germanicus'un arkadaşı Suilius ile evlenecek olan bir kızı vardı. Ovidius'un son eşi Marcia'dan bir kızı oldu ve kendisi hayattayken iki kere evlendi. Kızının ikinci eşi bir senatör olan Fidus Cornelius'tu ama bu evliliğinden çocuğu olup olmadığı belli değildir.

Ovidius elli bir yaşındayken İmparator Augustus tarafından Roma'dan sürüldü. Bu sürgün cezasının nedeni –bugüne kadar birçok neden öne sürülmüş olsa da– hâlâ gizemini korumaktadır yine de en geçerli neden, ozanın *Ars Amatoria* [Aşk Sanatı] adlı yapıtının özellikle üçüncü kitapçığıydı. Çünkü tamamen kadınlar üzerine olan bu kitapçıkta, Augustus'a göre ozan, kadınlara aşk konusunda öğütler vermekte, Romalı saygın kızları ve ev kadınlarını yasak aşk ilişkileri için yüreklendirmekteydi. Ovidius bir sürgün olarak Karadeniz kıyısındaki Tomis (bugün Köstence) kasabasına gönderildi ama Roma yurttaşlık hakkı hiçbir zaman elinden alınmadı. Roma'dan ayrılışı oldukça acı vericiydi. Kış ortasında Yunanistan'a gitmek için Brundisium'da bir gemiye, Trakya'ya geçmek için de bir bota bindi ve kara yoluyla yolculuğunu tamamladı. Bundan sonra sürekli İmparator Augustus'a ve ondan sonra gelen İmparator Tiberius'a kendisini affetmesi için dilekçeler ve mektuplar yazdı, özlemle yanıp tutuştuğu memleketi Roma'ya döneceğine dair umudunu hiçbir zaman yitirmedi ancak bütün çabaları boşa çıktı, İS 18. yılda sürgün edilişinin dokuzuncu senesinde altmış yaşındayken Tomis'te hayata gözlerini yumdu ve burada gömüldü.

FASTI ÜZERİNE

Ovidius kısa, ama verimli yaşamına pek çok eser sığdırdı. *Amores* [Aşklar] adlı eseri onun gençlik yıllarının ürünüydü. *Epistulae Heroidum* [Kadın Kahramanların Mektupları] adlı eserini otuz iki yaşındayken yazdı. İÖ 2. ya da 1. yılda *Ars Amatoria* [Aşk Sanatı] ve ardından *Remedium Amoris*'i [Aşkın Dermanı] yazdıktan sonra kendisini *Metamorphoses* [Dönüşümler] adlı muhteşem eserini yazmaya verdi. Tam da eserini bitirdiği sırada gelen sürgün emriyle neredeyse deliye döndü ve müsveddesini yaktı. Neyse ki aynı eserin iki kopyasını daha önce arkadaşlarına vermişti ve böylece *Metamorphoses* günümüze kadar gelebildi.

Ovidius'un *Fasti - Roma Takvimi ve Festivaller* adlı eseri, *Metamorphoses*'ten sonra yazdığı en önemli ve en güzel eserlerden biridir. Bu bakımdan eserleri arasında ikinci sıraya yerleşmeyi hak eder. *Elegeia* vezniyle şiir türünde yazılmış altı kitaptan oluşan *Fasti*, Roma takviminde yer alan festivaller, dini törenler ve ayinler hakkında eşsiz bilgiler veren bir eserdir. Eser, Ocak ayının birinci gününden başlayıp Haziran ayının son gününde biter ve böylece zamandizinsel bir düzen takip eder, ama tam da bu noktada devamı gelmez. Ovidius'un *Fasti*'yi on iki kitap olarak yazıp yazmadığı belirsizdir ancak kendisi *Fasti*'de (III.57) eserini Aralık ayının son günüyle bitirmeye niyet ettiğini bildirmektedir. Muhtemelen Ovidius *Fasti*'yi her aya bir kitap düşecek şekilde on iki kitap olarak yazmaya niyetliydi ancak beklemediği sürgün cezasıyla büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Buna rağmen sürgünde kaleme aldığı

Tristia adlı eserinde de *Fasti*'yi on iki kitap olarak yazdığını ve sürgün edilmesine rağmen bunu İmparator Augustus'a adadığını ifade eder (*Tristia* II-549):

Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos,
cumque suo finem mense volumen habet,
idque tuo nuper scriptum sub nomine, Caesar,
et tibi sacratum sors mea rupit opus.

Bu açık ifadeye rağmen *Fasti*'nin son altı kitabının başına ne geldiği bilinmemektedir. Ovidius'un döneminde ya da ondan sonra yaşayan hiçbir antik yazar *Fasti*'nin son altı kitabı hakkında hiçbir şey yazıp söylememiştir. Bu durumda şöyle bir sonuca ulaşılabilir ya *Fasti*'nin son altı kitabı düzenli ve güvenli bir yer olmayan sürgün yeri Tomis'te gerçekten kayboldu ya da Ovidius son altı kitabı bitmemiş, gözden geçirilmemiş bir müsvedde halinde bıraktı ve edebiyat çevresinden dostları da ozanın ününe bir zarar gelmemesi için onları sakladı. Bu iki olasılıktan sonuncusu daha mantıklı görünmektedir çünkü Ovidius da kendi sözleriyle, sürgün cezası yüzünden eserine ara verdiğini, bu bağlamda son düzenlemeleri ve düzeltmeleri yapamadığını söylemektedir. Aynı sonuç başka bir şeyi daha düşündürmektedir. Ovidius *Tristia*'da, *Fasti* adlı eserini İmparator Augustus'a ithaf ettiğini söylese de şiirin aslına baktığımızda eserin Augustus'a değil, Germanicus'a ithaf edildiği anlaşılmaktadır. Bu tuhaflığın nedeni Augustus'un ölümünden sonra halk tarafından sevilen ve kendisi de bir şair olan Germanicus'un Ovidius'un durumunu gerçekten anlayacağı ve İmparator Tiberius'a bu konuda onun adına arabuluculuk yapıp ozanın sürgün cezasını sona erdireceği umudu olmalıdır.

Ozanın kendi sözlerinden *Fasti*'nin İS 8. yılda Ovidius elli bir yaşındayken ve tam da sürgün edildiği zaman bitmiş olduğu anlaşılmakta, bu da bize *Fasti*'nin Ovidius'un olgunluk döneminin eseri olduğunu kanıtlamaktadır.

Fasti tarihsel, gökbilimsel ve dinsel olarak üç ana bölümde incelenebilir. Tarihsel bölüm kesin tarihlerle takvime eklenmiş

Roma söylencelerini ve yıllıklarını içerirken, gökbilimsel bölümde takımyıldızların doğuşları ve batışlarına ilişkin bildirimler tarihsel bölümden daha az ilgi çekmektedir. Eserin bel kemiğini oluşturan dinsel bölümde, tespit edilen festivaller, dinsel törenler ve ayinler oldukça ilginç biçimde ve mitolojik öykülerle açıklanmaktadır. Ovidius *Fasti*'yi yazmak için Callimachus'un *elegeia* vezniyle yazdığı dört kitaptan oluşan *Aitia* [Nedenler] adlı eserinden esinlenmiştir. Callimachus bu eserinde Yunan âdetlerini ve ayinlerini açıklamak için pek çok söylenceyi ve efsaneyi biraraya getirmiştir, tıpkı Ovidius'un *Fasti* adlı eserinde yaptığı gibi.

ANTİK ROMALILARDA TAKVİM

Ovidius'un verdiği bilgiye göre Romulus'un yılı on aydan oluşuyordu. Ovidius, Martius (bugün Mart ayı) ile başlayıp December (bugün Aralık ayı) ile biten bu yıla Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius'un fazladan iki ay eklemiş olduğunu söyler, ama Ovidius'tan başka hiçbir yazarın böyle bir ifade kullanmamış olması biraz tuhaf görünür. Böylece Roma'nın ikinci kralı Numa, Martius ayından önce Ianuarius (Ocak) ayını koydu, Februarius (Şubat) ayını da December ayına ekledi, bu düzen on kişiden oluşan kamu görevlilerinin (*Decemviri*), Şubat ayını bugün kullandığımız şekilde düzenlemesine kadar böyle devam etti.

Romulus'un yılı, altı ay otuz gün, dört ay otuz bir gün çekecek şekilde düzenlenmiş olup toplam üç yüz dört gündü. Numa'nınki ise üç yüz elli beş gündü ve güneş yılı ile karşılaştırıldığında neredeyse on gün eksikti. Iulius Caesar'a gelene kadar pek çok kez gözden geçirilmiş olan Roma takvimi en sonunda onun başrahip (*pontifex maximus*) olduğu zaman yeniden ele alındı ve düzenlendi. Iulius Caesar, o zamana kadar kullanılan takvimdeki karışıklıkları çözmesi için İskenderiyeli astronomi bilgini Sosigenes'den yardım aldı. Sosigenes, bir yılı 365 tam gün ve bir çeyrek gün olarak oluşan mevsim kaymalarını düzeltmeyi düşündü. Böylece dörde tam bölünemeyen yıllar 365 gün oldu, bu yıllardan artan çeyrek günler ise üç yılın ardından gelen artık yıla eklenerek, artık yıl 366 güne çıkarıldı, ayrıca bir yılın on iki ay kalabilmesi için artık yıllarda aylar altı ay otuz, altı ay otuz bir gün çekecek şekilde düzenlen-

di. Daha önce Quintilis (Temmuz) ve Sextilis (Ağustos) olarak adlandırılan aylar ise Iulius Caesar'ın ve ondan sonra imparator Augustus'un onuruna Iulius (Temmuz) ve Augustus (Ağustos) olarak adlandırıldı.

Romalılar bizim bugün yaptığımız gibi ayın günlerini *birinci gün*, *ikinci gün* vb. düzenli bir sırada değil, üç temel zaman kavramına göre belirlemişlerdi: *Calend*'ler, *nona*'lar ve *id*'ler. Her ayın ilk günü *calend*'ler olarak adlandırılırdı; Mart, Mayıs, Temmuz ve Ekim ayında yedinci gün *nona*'lar, on beşinci gün *id*'ler; diğer aylarda beşinci gün *nona*'lar ve on üçüncü gün *id*'lerdi, böylece *nona*'lar matematik hesabıyla her zaman *id*'lerden sekiz gün önceye, ama geriye doğru hesaplanıp kendisi de hesaba katıldığında dokuzuncu güne denk gelirdi. Takvimde gün hesabı yaparken Romalıların ileriye değil de geriye doğru saymaları, durumu daha da karışık bir hale getirmektedir, çünkü onlar örneğin 31 Ocak demek için *pridie calendas Februarias* (Şubat ayının kalend'lerinden önceki ilk gün=1 Şubattan önceki ilk gün) ya da 30 Ocak demek için *tertio calendas Februarias* ya da *calendarum Februariarum* (Şubat ayının kalend'lerinden önceki üçüncü gün) derlerdi. Hesaplama bu yöntemi izlediğimizde örneğin 14 Ocak günü (*id*'lerden sonraki gün) geriye doğru hesaplandığında Şubat ayının kalend'lerinden önceki 19. güne denk gelir (geriye doğru hesaplanırken ilgili ayın günü de hesaba dahil edilir).

Kalendae (Kalend'ler) yeni ayın ilk günüdür ve Latince *calare* (çağırarak) sözcüğünden gelir. O gün başrahıp halkın önünde *Calo te, Iana Novella* (Seni çağırıyorum, Yeni Ay) diyerek Ay'a hitap eder. *Nonae* (Nona'lar), *id*'lerden önce her zaman dokuz gün olmalarından dolayı böyle adlandırılır ve ayın ilk çeyreğini gösterir. *Idus* (Id'ler) sözcüğü, *iduate* (bölmek) anlamına gelen Etrüsk kökenli bir fiilden gelmiştir, ayın ortasına yerleşerek onu ikiye böldükleri için. *Id*'ler dolunay günlerini gösterirler. Iulius Caesar'ın güneş yılı temel alınarak düzenlenen takviminde bir yıl sekiz bölüme ayrılmıştı:

Latince	Türkçe	Tarih
Bruma	Kış gün dönümü	25 Aralık
Veris initium	İlkbaharın başlangıcı	9 Şubat
Aequinoctium vernum	İlkbahar gün dönümü	25 Mart
Aestatis initium	Yazın başlangıcı	13 Mayıs
Solstitium	Yaz gün dönümü	26 Haziran
Autumni initium	Sonbaharın başlangıcı	11 Ağustos
Aequinoctium autumnii	Sonbahar gün dönümü	24 Eylül
Hiemis initium	Kışın başlangıcı	11 Kasım

Antik Romalılarda yirmi dört saatlik zaman dilimi gece yarısı başlardı. Günün saati güneşin doğuşundan batışına kadardı ve gün, *horae* (saatler) adı verilen on iki parçaya bölünmüştü. Güneşin batışından doğuşuna kadar olan gece, her bir dilim üç saat olmak üzere dört vardiyaya bölünmüştü. Romalılarda bir hafta bizdeki gibi yedi günden oluşmuyordu, ama *nundinae* denilen alışveriş günü dahil olacak şekilde hesaplandığı için, bir hafta sekiz günden oluşuyordu. Günler *fasti*, *nefasti* ve *endotercisi* ya da *intercisi* olarak ayrılırdı ve bu günler takvimde F (Fasti), N (Nefasti) ve EN (Endotercisi) harfleriyle işaretlenirdi. *Dies fasti* olarak adlandırılan günlerde mahkemeler açık olur, mahkeme üyeleri görevlerini yapar ve hâkimlik yapan *praetor* hüküm verirdi. Hüküm verirken *do* (karar veriyorum), *dico* (kararımı bildiriyorum), *addico* (hüküm veriyorum) sözcüklerini söylerdi. *Dies nefasti* olarak adlandırılan günlerde *praetor*'un hüküm vermesi ve bu üç sözcüğü kullanması yasaktı, mahkemeler de kapalı olurdu. Bu günler dini törenlere tahsis edilen günlerdi. *Fasti* sözcüğünün kökeni Latince *for* (konuşuyorum) fiilinden gelmektedir, bu durumda *praetor*'un hüküm verirken kullandığı sözcükler temel alınarak, *dies fasti* kelimesi kelimesine “konuşulan günler” ve *dies nefasti* “konuşulmayan günler” anlamına gelmektedir. *Dies intercisi* ya da *endotercisi* ola-

rak adlandırılan belli günler kısmen *fasti* kısmen *nefasti* olarak kabul edilirdi. Yani bu günün bir vaktinde mahkeme toplanabilir ve yargı işlerdi. Böylece bazı günler kurban öldürülürken *nefasti*, kurbanın ölümünden bağırsakları sunağa koyulana kadar *fasti* ve kurban yenilirken *nefasti* olarak kabul edilirdi.

Feriae stativae, *feriae conceptivae* ve *feriae imperativae* olarak adlandırılan üç tür kutsal gün vardı, bu günler *dies nefasti* olarak kabul edilir ve bütün ulus tarafından saygı gösterilirdi. *Feriae stativae* takvimde belirlenen günlerde düzenli olarak yapılırdı, *Lupercalia*, *Carmentalia* ve *Agonalia* Festivalleri bu günlerde düzenlenirdi. *Feriae conceptivae* ya da *Feriae conceptae* değişken festivallerdi, her yıl belli mevsimlerde yapılırdı, ama günleri belirsizdi, yıllık festival zamanı kamu görevlileri ya da rahipler tarafından belirlenirdi, *Feriae Latinae*, *Sementivae*, *Paganalia* ve *Compitalia* bu günlerde yapılırdı. *Feriae imperativae* ise belli acil durumlarda konsüllerin, *praetor*'ların ya da diktatörlerin buyruklarıyla belirlenirdi veya ulusal felaketleri önlemek ya da büyük zaferleri kutlamak için yapılırdı.

ÇEVİRİ YÖNTEMİ

Fasti'nin Latincesi için H. Peter ve R. Ehwald tarafından altı kitabın tümünün derlenip düzenlendiği 13. yüzyıla tarihli Leyden elyazması (Codex Vossianus sive Arundelianus) kullanılmıştır. Ayrıca çeviride “S. J. G. Frazer, *Ovid's Fasti*, Cambridge, 1959” ve “H. T. Riley, *The Fasti, Tristia, Pontic Epistles, Ibis, and Halieuticon of Ovid*, Cambridge 1881” edisyonlarıyla karşılaştırmalar yapılarak, yeri geldikçe bunlardan da yararlanılmıştır.